

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 1 (1849) 4 yanvar 2019-cu il

Otuziki eli

Azərbaycanın qədim yaşayış məskəni olan Qarabağda yaşam tarixi minilliklərlə hesablanan bir sıra el dövran sürdü ki, onlardan cavanşirlər, otuzikilər, kəbirlilər, təkləllilər, kolanlılar, püsanlılar, qaracorlular və s.-ni qeyd etmək mümkündür.

Otuzikilər Səfəvilər dövlətinin həyatında mühüm rol oynamış türkdilli tayfa birliyi olmuşdur. Otuzikilər haqqında İsgəndər Münçi, Mirzə Camal Cavanşir Qarabağı, Rzaqulu xan Hidayət və başqaları məlumat vermişlər. Mənbələrdə XVI əsrənət adları çəkilməsinə baxmayaraq, Otuzikiləri təçkil edən bəzi tayfalar, məsələn, qacarlar və başqaları, hələ XIX əsrənət məlum idi. Otuzikilərin ən məşhur tayfaları qacar, cavanşir, müqəddəm və b. olmuşdur.

Ə.Nəbiyevin "Coğrafi adlar", Q.Məşdiyevin "Zaqafqaziyanın Azərbaycan toponimləri" və ASE-nin VII cildi-

nin 396-cı səhifəsində Otuziki, Otuzikilər toponimləri haqqında təxminən eyni materiallar dərc edilmişdir.

"Qarabağnamələr"de "Otuziki" tayfası haqqında yazılır: "...hazırda İmişli rayonu ərazisində "Otuzikilər" adlı bir kənd vardır... Mənbələrdə göstərilir ki, bu adın yaranması XVI əsre aiddir. Həmin əsrde Qarabağda yerli tayfaların birləşməsi nəticəsində "Otuzikilər" yaranmışdır. Bu tayfalar içərisində Cavanşir tayfası sayca və qüdrətce başqa tayfalardan seçilirdi. Cavanşir dən çıxanlar eyni zamanda "Otuziki"lərə başçılıq etmişlər. Həmin tayfa ya aid kəndlərin bir çoxu XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərində hazırkı Mirbəşir, Kəlbəcər, Bərdə, Qasım İsmayılov, Yevlax, Ağdam ərazilərində yerləşmişdir. Bu səbəbdən çarizm dövründə Yelizavetpol quberniyasının tərkibinə daxil olan Cavanşir qəzası (Mərkəzi Tərtər qəsəbəsi idi) əsasən

həmin tayfalara mənsub yaşayış ərazisini əhatə etmişdir. Cavanşir qəzası Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qələbəsinə qədər mövcud idi". ("Qarabağnamələr", (2-ci kitab), Bakı, Yazuçı, 1991. səh.426)

"Qarabağın el və obaları" kitabında qeyd olunur ki, Otuziki eli süni surətdə otuziki oymaqlardan ibarət idi. Bu elin içində kökbir və bir-birine yad oymaqlar vardı. Öncə bu oymaqlar müstəqil bir el kimi Qarabağın dörtlü yerlərində qərar tuturdular. Sonralar qonşu tayfaların təsiri altında birləşdilər. Elxanların, elbəyilərin yaratdıqları möhkəm nizam-intizam sayəsində Qarabağda, eləcə də bütün Qızılbaşlar məmlekətində sayılan-seçilən bir el oldular. Ünlü Qızılbaş tarixçilərinin əsərlərində Otuziki elinin qoçaqlığından, qəhrəmanlığından tez-tez söhbət açılır. (Ə.Cingizoğlu və F.Baxşəliyev, "Qarabağın el və obaları", Bakı, 2007, səh.97).

Otuziki elinin adı bir sıra tarixi mənbələrdə çəkilir. 1593-cü ilə bağlı Osmanlı qaynağında bildirilir ki, Arasbarda bir çox el və oymaqlar yaşayındı ki, onlardan da biri Otuziki eli idi. Cavanşir, Xancanlı, Padar, Düzərli, Hasırlı, Müqəddəm, Sarıhacılı, Silkəli, Şirvanlı oymaqları Otuziki elinə bağlı olmuşdur.

1727-ci ildə Osmanlıların tərtib etdikləri vergi dəftərində isə Otuziki elinin 20 oymağının adı çəkilir və onların yaşadıqları yerlər qeyd olunur. Gərəkliliyini düşünbə həmin oymaqların adalarını sıralayıraq: Üçoğlan, Məfruzlu, Qiyyası, Dəlilər, Veyselli, Hacı Turəli, Xəlil Fəxrəddinli, Barani, Şəkərbəyli, Qa-

raqoyunlu, Mollalar, Düyürlü, Eymirli, Ozan, Məhəmmədşahlı, Buğdayüzü, Zəngişalı, Atlıcalı, Yosundüz, Bayəhmədli.

Ellerin quruluşu və daxili bölgüsü də maraqlı idid. Ə.Cingizoğlu və F.Baxşəliyev yazırlar ki, elin quruluşunda daxili bölgü eldən eve düsturuna əsaslanırdı. Belə ki, el oymaqlara, oymaq tayfalara, tayfa tırələrə, tırə törəklərə, törək evlərə bölündür.

Eli elxanlar, elbəyilər, minbaşilar, bəzi hallarda isə keləntərlər idarə edirdilər. Bəylərbəylik dönməndə el başçılarının xan, sultan rütbələri olurdu. Adlarının önlərinə çox zaman əmir və yaxud mir ünvanları əlavə olunurdu.

Oymaqlara oymaqbəyi kimi kələntərlər, yüzbaşılar və kədxudalar başçılığı edirdilər.

Tayfalar, tırələr və törəklər isə ağsaqqalın nəzarətində idilər. Evin başçısı olan kişi vəfat edərdəsə və ya savaşda həlak olardısa, bir qayda olaraq, nəzərət böyük oğula keçirdi. Ailə və tüstü siyahılarında atasız evin başçısı böyük oğul göstərilirdi. Ər və oğulsuz ailələr "başsız" adlanırdı. Başsız ailələr el içində çox davam edə bilməzdi. Arvad əlli yaşındək olanda qaynına, qaynı olmadıqda yaxınlarının birinə əre veriliirdi. Ailə malının parçalanmasası, bölünməməsi xatirinə eldə qohumluq nigahı üstünlük qazanmışdı. Başsız ailələrdən vergi alınmırıldı. (Ə.Cingizoğlu və F.Baxşəliyev, göstərilən əsər).

Bəzi tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, Qarabağın aparıcı, məşhur el-

lərdən biri olan Cavanşir eli bir surə gücünü itmiş və Otuziki elinin tərkibinə qatılmışdır.

El əhli özünü nişan verəndə önce oymağı bildirirdi. Soyad da beləcə yazılırdı: Sarıcalı-Cavanşir, Veyselli-Otuziki, Qərvənd-Kəbirli, Fuğanlı-Cəbrayıllı və s.

El-oymaq əhalisi əsasən, oba biçimində yaşayırırdılar. Oba əhli özlerinin məşğulliyəti, təsərrüfat həyatı ilə əlaqədar işlərini qururdular. Əkin-biçinci-lər bir qayda olaraq əkib-becərdikləri məhsulları toplamaq üçün oturaq həyat sürürdülər. Heyvandarlıqla məşğul olanlar isə yaylaq-qışlaq gürzərəni keçirirdilər.

Otuziki eli Qarabağda öz adları ilə adlanan Otuziki mahalında məskunlaşmışdır. Bu mahalindəki Bərdə, qismən də Ağdam bölgələrini əhatə edirdi. Bütün bunlarla bərabər ha-

zırda İmişli rayonunun ərazisində iki Otuziki kəndi (Aşağı Otuziki və Yuxarı Otuziki), həmçinin Bərdə rayonunda da Otuzikilər kəndi mövcuddur. Tutarlı tutanaqlardan və arxiv materiallarından aydın görünür ki, həm İmişli, həm də Bərdə rayonunun ərazisində mövcud olan Otuziki və Otuzikilər kəndləri 700 ilə yaxındır ki, tarix səhifəsində şərəflə bir mövqə tutur.

(ardı gələn sayımızda)

Faiq Sükürbəyli,
tədqiqatçı-ethnograf

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ